

Smaastykker.

I.

To Bemærkninger

i Anledning af Prof. F. Hammerichs nyeste Skrift: En Skolastiker og en Bibeltheolog fra Norden.

Af Prof. Dr. C. Paludan-Müller.

1.

I det nævnte Skrift siger Forfatteren om Erkebiskop Anders Sunesøns Herkomst: »Som en af Stamfædrene nævnes Palnatoke, efter Sigende Fader til flere Børn, deriblandt Biskop Odinkar den yngre og Aslak Hedning, efter hvem Slagelse skal bære Navnet; Aslaks Søn Toke Trylle antog Kristendommen, maaskee faldt han ved Knud den helliges Side. Tokes Søn var Skjalm Hvide, der atter var Fader til Ebbe Skjalmsøn og Asger Rig (Rygh). Da Ebbe blev Fader til Sune Ebbesøn og Asger til Absalon, var Anders' Fader, Sune, altsaa Sødskendebarn til Biskoppen. Næsten alle fremragende Mænd i disse Tider høre til Hvidestammen, som man har kaldt den, eller dens Sidelinier: saaledes Erkebiskopperne Asger og Æskild og Svend Aagesøn«.

Den ærede Forfatter har i denne Slægtfortegnelse fulgt Langebeks Lære, saaledes som den fremstilles paa flere Steder i *Scriptores Rer. Dan.*, hvad der ingenlunde skal dadles; thi turde en Forfatter ikke i mindre vigtige Ting holde sig til anerkjendte Førere, vilde han aldrig komme til Ende med noget betydeligere fremstillende Arbeide. Men natur-

ligviis afskærer denne Indrømmelse ikke Andres Ret til at tage saadanne Punkter for paany og see efter, om Føreren ogsaa virkelig er saa paalidelig, som han gjælder for, eller i nærværende Tilfælde rettere sagt, om hans Gjetninger ere saa træffende, hans Formodninger saa vel grundede, at Efterfølgerne kunne trygt optage dem som den historiske Forsknings nogenlunde sikre Udbytte.

Langebek vidste ikke mere om Skjalm Hvides Forfædre end hvad vi Andre vide; han kan ikke frikjendes for vilkaarligen at have opstillet en Sammenhæng imellem Ærkebiskopperne Eskils og Absalons Slægter, der alene støtter sig til Gjetninger, som hellere maatte været sparede, da de slet ikke ere fornødne til at løse virkelige Gaader. Thi det er, vel at mærke, ikke et Sagn fra Fortiden, at Skjalm Hvide stammer fra den Toke, Islænderne kalde Palnatoke, Kong Harald Gormsøns Banemand, men alene Gjetninger af Morten Pedersen i det 16de og Langebek i det 18de Aarhundrede. Den Mand, der nu kaldes »Aslag Hedning« er ingen Anden end den, som Genealogia Absalonis kalder Slau og gjør til Slagelses heros eponymus. Om denne Slau er en virkelig Person, om man med Morten Pedersen ved Navnet skal tænke paa Herkomst fra Slavien og Bedrifter i Slavonien, eller om det bør skrives Slag og egentlig hedder Aslag, som Langebek vil, vide vi ikke mere, end vi vide at svare paa Langebeks Spørgsmaal, om denne Aslag muligen skulde være den Samme som den Aslag Holmskalle, der nævnes blandt Jomsvikingerne i Slaget mod Hakon Jarl, eller, for at blive ved Langebeks Formodninger, end vi vide, om Toke Trylle, Slaus Søn, er den Toke, der 1086 faldt i St. Albani Kirke i Odense med Kong Knud den Hellige og hans Broder Benedikt. I Virkeligheden have vi ingensomhelst Ret til at føre Skjalm Hvides Slægt høiere op end til hiin mythiske Slau, hvis Navn og Tilværelse faaer staae ved sit Værd. Men egentlig er det heller ikke ham, ved hvem Slægten heftes til Palnatoke; det er Toke Trylle, der skal bære hele

*Sammenhængen imellem Skjalm Hvides og Ærkebiskop Eskils Slægter. Dermed er det gaaet saaledes til: Morten Pedersen, den sidste Abbed i Sorø, død som Præst i Roskilde 1596, udarbejdede 1572 »Biskop Absalons og Hr. Esbern Snares Herkomst og adelige Stamme«, som han i 16—17 Aar lod henligge utrykt. Ham var det, der først gjettede paa, at denne Toke Trylle var den Toke, der efter Saxos Fortælling gav Kong Harald Blaatand Banesaar; han skrev det ligefrem, uden at støtte Udsagnet til Nogetsomhelst, formodentlig alene lokket af Navnet Toke. Sine Studier om denne Slægt meddelte han Anders Sørensen Vedel, i hvis Oversættelse af Saxo denne nyfødte Opdagelse kommer frem saaledes: »man mener, at denne Toko« (c: Kong Haralds Banemand) »var en Søn af Slag, fra hvem Odinkar Hvide, Skjalm Hvide og Ærkebiskop Absalon skulle nedstamme«; og længere hen i Oversættelsen gik det Vedel, som det er gaaet i tusinde Tilfælde og endnu hver Dag gaaer: den Enes henkastede Ord, der i den Andens Mund tager Skikkelse af et Sagn, giver sig snart ud for en Kjendsgjerning, som nu samvittighedsfuldt føres tilbogs af Penneførerne. Saaledes gik det allerede Vedel selv i hans Stamtafle over Skjalm Hvides Æt; og da Opdageren Morten Pedersen selv 14 Aar efter Vedel lod sin Bog trykke, havde man nu to Sagkyndiges Ord for Tingen. Men at den, der skjød Kong Harald engang i de sidste Tiaar af det 10de Aarhundrede, skulde være Fader til Skjalm Hvide, som døde i første Halvdeel af det 12te, var for drøit et Stykke for en Mand som Langebek, — og dog kunde han ikke finde sig i at lade denne Toke, der efter Vedels og Pedersens Tider var ved Islændernes Invasion i den danske Historie bleven til Palnatokes straalende Helteskikkelse, fare reent bort fra Skjalm Hvides historiske Huus hjem til sit eget Taageslot, hvor dette nu har været. »Snarere skulde jeg troe«, siger Langebek, »at Toke Trylle i alt Fald har været en Sønnesøn af Palnatoke«; altsaa maa han jo ogsaa troe, at Slau, denne Slag, Aslag, Aslag Hedning, Aslag Holmskalle, som

han efterhaanden var bleven omdøbt, har været en Søn af Toke Skytte, Kong Haralds Drabsmand, hvorom ingen Ældre endnu havde drømt; Drømmen hænger ene og alene i Navnet Toke, et Navn saa almindeligt i hine Tider, som Tyge og Hans og Peder nu. Stærkere er Baandet ikke, der knytter Skjalm Hvide til Palnatoke, og dog var det stærkt nok til at gaae over i Langebeks Slægttavler over det store sjællandske Adelshuus, hvis øvrige, uden Tvivl paalideligere Slægtled have listet det første Gjetteværk ind i Seneres Fremstillinger, skjøndt ikke uden Modsigelse f. Ex. af en Kritiker som P. E. Müller.

Man misforstaae ikke disse Yttringer, som om jeg vilde vise Formodninger og Gjetninger bort fra den historiske Granskning. En saa taabelig Bestræbelse vilde være det Samme som at gjøre Historie umulig; jeg agter heller ingenlunde at gjøre Afkald paa min Ret til at gjette, hvor jeg hverken kan undvære en Mening eller trænge igjennem til Erkjendelse. Aldrig faae Mennesker Fortidens Overlevring fuldt færdig, selv om det kunde tænkes, at de nogen-sinde kom i Besiddelse af alle et Tidsrums Efterladenskaber i Ord eller Skrift eller Billede; de maatte dog optage Alt i deres egen Bevidsthed og selv bringe det i gennemskuelig Sammenhæng; og saa fjerne Tider, der kun have levnet Nutiden enkelte Brudstykker, — hvorledes skulde det være muligt at sammenarbejde disse til et Heelt paa anden Maade, end ved opløse, forbinde, udfylde dem ved Tankens Magt for at gjenopbygge dem efter det Billede, der under Arbeidet opgaaer for det indre Syn, saa at ikke alene Formen bliver Arbejderens, men ogsaa Stoffet en Forbindelse af Givet og Eget? Men vist er det ogsaa, at man bør være paa sin Post imod det løse Gjetteri, der har bragt ligesaa store Vildfarelser ind i Historien som den frit digtende Indbildningskraft, hvis Værker ikke alene ere mere tillokkende end den digtende Forstands, men ogsaa lettere end disse erkjendes for hvad de ere. Det kan navnlig i vore Dage, og i en Literatur, der er saa stærkt paavirket af det Frem-

mede, som vor er det, ikke gjentages ofte nok, at Kritikernes Formodninger ere betydningsløse for historisk Erkjendelse, naar de ikke støtte sig til noget Fast, eller naar de alene skulle udfylde et Rum, der uden Skade kan staae tomt; og de blive forkastelige, naar de tillige benyttes som sikkre Grundlag for videre Fremstilling, der naturligviis maa falde omkuld, naar Grunden svigter, selv om det Enkelte var kittet nok saa godt sammen. Hvormange glimrende Sæbebobler blæse ikke især tyske Kritikere ud i Verden! man tænke blot paa den Legion af ganske løse Gjetterier i Form af nye Opdagelser, der myldre frem hinsides Østersøen, da Niebuhr havde saaet Dragens Tænder i den ældste romerske Historie, og hvorledes er ikke vor Frelzers Liv paa Jorden bleven mishandlet af tysk Kritik! Nordisk Historieforskning bør med Fasthed afvise Phantasteriet, hvor lokkende det end kan være, — dens Valgsprog bør aldrig blive det, der dog i Virkeligheden gjælder for en stor Skare af moderne Historikere:

Ein Wahn, der uns beglückt,

Wiegt eine Wahrheit auf, die uns zu Boden drückt.

Noget fastere Hold, end i Formodningen om Skjalm Hvides Huus, kunde der synes at være i den om Erkebiskopperne Askers og Eskils Herkomst fra Islændernes Palnatoke; thi her kan man i det mindste beraabe sig paa Olaf Tryggvesons Saga og Knytlinga, der vide saa ypperlig Besked om disse danske Slægtskabsforhold, at der af deres Ord lader sig danne en Lænke fra Svend Thorgunnasøn, som Knytlinga kalder ham, eller Svend Trundsøn, Truid-søn, Trokilssøn, Knud den Helliges tro Stridsmand, op igjennem Vagn Aagesøn indtil Palnatoke. Men naar man seer, at vore egne Kilder Intet vide om et saadant Slægtskab, og at Svend Trundsøns Ætmand Svend Aagesøn, som ellers nok veed Beskeed om sin Slægt, ikke kjender den navnkundige Jomsviking, medens han behandler »en vis Palno Toke« som en ganske fremmed Person, om hvem han kun veed Noget, der aldeles modstrider hvad Islænderne

fortælle, saa er det nok ogsaa her raadeligst at lade Palnatoke falde som Svend Trundsøns Stamfader. Der er neppe mere Hold i denne Combination, end i Suhms Gissning, at denne berømmelige Svend Trundsen er ingen Anden end Kjempevisernes Svend Felding!

I Virkeligheden have vi kun dette at holde os til, at Skjalm Hvide og Svend Trundson have i Svend Estridsøns Sønners Tid været Stamfædre for de to mægtigste Adels-slægter i Danmark, hiin i Sjælland, denne i Jylland; thi Skjalms Fader Toke og Svends Fader Trund, eller hvad han nu har heddet, ere blodløse Skygger, Sønnerne derimod kraftige, livfulde Personer. Af langt høiere Interesse end de senere Tiders Gjetteri om den fælleds Herkomst fra Palnatoke er disse mægtige Slægters Kappelstrid om den første Plads næst Kongeslægten. Svend Trundson træder først frem i Straaleglandsen af Kong Knuds Helgenglorie, og hans Slægt har Overtaget især ved de to første danske Ærkebiskopper, medens Skjalm Hvide, hans Sønner og Sønnesønner ved deres Hengivenhed for den yngre hellig Knud og den nye Kongeslægt i den første Valdemars Tid tilvinde sig den første Plads. Det er Jylland og Skaane imod Sjælland, det er den ældre og den yngre danske Helgen, der drage Reb om Magten i Danmark, og Absalon er det, der bringer sin Slægts Vægtskaal til at synke. Det afgjørende Vendepunkt er Mødet i Lunde Domkirke, da Eskil nedlagde sin Hyrdestav og Absalon vægrede sig ved at modtage den; thi hvad der da skeete vil aldrig tilfulde forstaaes, saa længe man i den underlige Strid alene seer paa de to Kirkefyrster, Eskil og Absalon: Det er de to Slægter, der mødes i dem, og i Baggrunden vise sig tydeligt de to Helgene, hver paa sin Side. Eskils ængstelige Paatrængenhed for at fravriste Absalon Samtykket gaaer langt ud over det Rimelige og Naturlige, havde det alene været ham om en duelig Eftermand for Kirkens Skyld at gjøre; han maa desuden have kjendt Forholdene altfor godt til ikke at indsee det Betænkelige i Absalons Forflyttelse til

Skaane. Og Absalons Modstand er alvorligere, end at den lader sig forklare af hans Forkjærlighed for Sjælland alene, eller af denne i Forbindelse med hans Frygt for de Bryderier, han da kan have forudseet fra Skaaningernes Side. Nøglen til Begges Adfærd ligger i Slægternes Forhold: modtog Absalon Postulationen, blev Roskilde Bispestol ledig; har da den Fuldmagt, Eskil fik fra Rom, virkelig lydt som Saxo siger, nemlig saaledes, at han kunde transferere sin Værdighed paa hvem han vilde, altsaa ogsaa paa en Biskop, hvem ellers Paven alene kunde løse fra det aandelige Ægteskab med hans Kirke og overføre til et andet Stift, — med andre Ord: har Paven virkelig lagt sin hele Magt for dette Tilfælde i Eskils Haand, saa kunde denne vel ogsaa vide sig bemyndiget til at bestemme om den Bispestol, der blev ledig ved Biskoppens Translation til Lund, i nærværende Tilfælde altsaa om Roskilde Bispestol. Hvad laa da Absalon nærmere end den Mistanke, at den gamle Mand havde tiltænkt ham Brodersønnen, Domprovst Asker, til Eftermand i Roskilde? Til sin egen Eftermand i Lund kunde Eskil ikke faae Asker i det Øieblik, da denne stod beskyldt for Deltagelse i Stemplinger mod Kongen, eller da han kunde frygte for, at Askers Valg vilde møde Betænkeligheder endog i Rom, hvor Kongen og hans Tilhængere ogsaa vare i stor Gunst. Men satte han nu Absalon, Valdemars Ungdomsven, hans og Kongeslægten faste Støtte, til den indflydelsesrigeste Post i hele Norden næst Kongernes, saa kunde han vel haabe, at Kongen vilde finde sig i Askers Anbringelse i Roskilde, selv om han ikke regnede paa sin store Indflydelse i Rom, naar dette Stift bortgaves alene ved apostolisk Magtfuldkommenhed, imod hvilken Kongen ikke havde noget Veto. Og sad Asker først paa Roskilde Bispestol, var han inde paa den Vei, der engang havde ført Eskil selv fra Domprovstiet i Lund til Bispestolen i Roskilde og derfra tilbage til Ærkesædet i Lund, den eneste Plads, hvor han kunde holde Skjælm Hvides Slægt Stangen.

At Absalon har læst saadanne Tanker i Eskils Sjæl, viser hans haardnakkede Modstand: med Udsigt til Asker som Eftermand maatte det blive ham dobbelt tungt at opgive Roskilde. Ligeftrem tvinge ham til at følge Postulationen kunde ikke engang Paven; hans eget Samtykke udkrævedes. Hvad Absalon sagde Nei til i Lund har da mindre været at modtage Ærkebiskopsemet, end at stille Roskilde Bispestol til Eskils Disposition; men dette kunde han ligesaalet udtale i Lund, som Eskil kunde komme frem med sine Tanker.

Absalon kunde have fastholdt sit Nei og derved umuliggjort Askers Forfremmelse; men hvad blev der da af det for Kirken, Fædrelandet og Kongehuset endnu vigtigere Lund? Han gav derfor saa vidt efter, at han unødt lagde Afgjørelsen i Pavens Haand, hvorved han tillige vandt Tid og Leilighed til at underhandle om Roskilde med en høiere Magt, der ikke havde Eskils Familieinteresser. Pavens Afgjørelse, at Absalon skulde modtage Postulationen, men Roskilde vedblive at staae under hans Bestyrelse, gav for alle Tider Udslaget imellem de to Slægter; thi derved fik Absalon Magten til i sin Tid at anbringe sin Frænde Peder Sunesøn i Roskilde og bane Anders Sunesøn Veien til Lund. Svend Trundsens Slægt var dermed trængt tilbage fra den høie Stilling, Stamfaderen og de to Ærkebiskopper havde vundet den. Domprovst Asker forsvinder af Historien hans Ætmænd naae ikke mere de første Pladser i Riget Skjalm Hvides Slægt occuperer disse i flere Slægtled gennem en Række af Ærkebiskopper, Biskopper og verdslige Stormænd. —

Det være mig tilladt hertil at knytte tre Antegnelser ved den almindelige Fremstilling af Scenen i Lunde Domkirke.

1. Det er vildledende, med Estrup o. Fl. at tale om Absalons Valg og Indvielse til Lund. Som Biskop kunde han ikke vælges, men alene postuleres af Paven, hvorved hele Retsforholdet betydeligt forandres: Paven fik derved Besættelsen af begge Bispedømmer i sin Haand.

Og Absalon kunde ikke modtage nogen høiere Ordination, end den han allerede havde som Biskop i Roskilde. Saxo taler ogsaa kun om, at Legaten Galandus bragte ham Palliet fra Rom.

2. Absalon var ikke samtidig Ærkebiskop i Lund og Biskop i Roskilde; men Paven havde overdraget den nye Ærkebiskop det Hverv, at bestyre det nu vacante Roskilde Stift. Dette kunde Paven gjøre, fordi Bestemmelsen om et Stift, der blev ledigt ved hans Afgjørelse, saasom ved *postulatio repulsa* eller ved *translatio episcopi*, tilkom ham alene. Forholdet er nøiagtigt angivet af Saxo: Absaloni Lundensem pontificatum assumere jussum et Roskildensem administrare permissum; ligeledes i *Genealogia Absalonis* saaledes: *Genealogia Domini Absalonis . . . Reverendissimi Archiepiscopi Lundensis . . . atque insignis ecclesie Roskildensis ex speciali mandatu sedis Apostolicæ dignissimi administratoris*. Jeg veed heller ikke at have seet ham betegnet i noget samtidigt Aktstykke som Ærkebiskop og Biskop. Denne Opfattelse forklarer, at han saa let kunde sætte sin Fætters Søn paa Roskilde Bispestol og kunde faae Overdragelsen knyttet til Betingelser, der gjorde den nye Biskop til hans personlige Vasal (Thorkelin, *Dipl. Arnæ-Magnæan.* 1. p. 65), hvad Curien neppe havde indrømmet, hvis Bispestolen tænktes besat ved et sædvanligt kanonisk Valg, selv om dette bevirkedes ved Absalons Indflydelse paa alle Vedkommende.

3. Baade Prof. Hammerich, i dette Skrift saavel som i Danmark under Valdemarerne, og Dr. Helveg i den danske Kirkes Historie til Reformationen sætte Eskils Fratrædelse og Scenen i Lund i Aaret 1178, medens de Ældre stadigt have 1177. De nævnte Forfattere have vistnok holdt sig til den Beregning, Velschow opstiller i den nyeste Udgave af Saxo, navnlig II p. 339 ff. i Noterne til 14. Bog. Men Velschows Combinationer, altid skarpsindige, ere dog ogsaa nu og da fine og spidse indtil Spidsfindighed, hvad jeg troer netop er Tilfældet ved denne Tidsregning. Jeg

foretrækker den gamle, men maa her indskrænke mig til at advare imod denne nye Chronologi, inden den sætter sig fast i vore Historiebøger. Et Modbeviis, der ikke kan føres paa et Par Sider, forbeholdes til bedre Leilighed.

2.

Prof. Hammerich, der har anvendt megen Flid paa at samle de Træk, der kunde stille Pariserskolernes, navnlig St. Genovevas, Betydning for Norden i fuldt Lys, kommer S. 199 til at omtale de norske Geistlige, der have studeret i Paris. Han siger anf. St: »De Nordmænd og Islændere, som studerede udenlands, vare færre (end Danske og Svenske); i Paris havde de ingen Rektor at rose sig af og intet Kollegium som de andre Nordboer, og deres Huus i Rostok, regentia scti Olavi, synes ikke at have været synderlig besøgt. Af Pariser- og Bologneser-Klerke nævnes blandt Andre den senere Ærkebiskop Einar Gunnarsson, de senere Biskopper Thorlak Thorhalleson og Jon Halthorson, en meget lærd Mand«. Denne Fortegnelse er dog ikke fuldstændig; jeg hidsætter her saa meget hellere et Bidrag til dens Forøgelse, som hverken Keyser eller Munch, eller saavidt jeg veed nogen anden nordisk Historieskriver har benyttet den følgende Notits hos Dion. Sammarthanus i Gallia Christiana, Tom. VII, col. 712, hvor de navnkundige Kirkemænd omtales, der ere udgaaede fra St. Genoveva efter dets Overdragelse til regulære Kanniker; her anføres nemlig blandt Andre »Henricus seu Erricus junior tunc presbyter, qui deinde archiepiscopus Nidrosiensis, de Drontheim in Norvegia ab anno 1186. ad 1203. favore, ut videtur, sancti Guillelmi de Dania dicti, qui cum fortasse in Daniam missus fuerat, ad sanctum Victorem misit reliquias sancti Olavi regis et martyris, suæ metropolitane ecclesiæ patroni, cujus in abbatia sancti Victoris cultus viguit quingentis et amplius annis. Henricus cum anniversario die 3 Maii memoratur socius in necrologio sancti Victoris. His adde Theodoricum seu Thorerum sancti Guillelmi socium,

deinde episcopum Hammarensem, d'Hammer, suffraganeum Nidrosiensis archiepiscopi ab anno 1194. ad 1214. notatum in necrologio sancti Victoris 31. Augusti: qui plane diversus est ab alio cognomine, Henrici supradicti Nidrosiensis archiepiscopi proximo successore, cujus fratris, seu canonici congregationis dictæ sancti Victoris memoria est in necrologio sancti Victoris sexto idus Augusti.«

Det er kjendeligt, at Sainte-Marthe ikke har vidst ret Besked om norske Forhold; men dette, og Feilene i Aars-tallene, betager ikke denne Notits dens Vigtighed for Norge, som man her seer i betydningsfuld Forbindelse med St. Genoveva og Abbed Vilhelm. Dette hele Forhold fortjente nok en nærmere Undersøgelse.
